

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือพิมพ์ เป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงภาวะ และสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน ในลักษณะข้อมูลข่าวสาร โดยมีรูปแบบในการนำเสนอที่หลากหลายทางสังคม ทั้งข่าวอาชญากรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และบันเทิง ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมปัจจุบันในช่วงเวลานั้นๆ โดยมีทั้งภาพ และข้อความควบคู่กันไป แต่ส่วนที่ดึงดูดสายตาไว้ได้ดีที่สุดคือภาพหรือภาพถ่าย โดยตามหลักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt Psychology) กล่าวว่า สายตามนุษย์เรามักจะถูกนำไปสู่สิ่งที่สวยงาม โดดเด่น และน่าสนใจกว่าเสมอ ภาพถ่ายที่มีบริบทเรื่องเพศจึงเป็นสิ่งที่เร้าแรกๆ ที่ดึงดูดสายตาของคนอ่านหนังสือพิมพ์ จึงตั้งข้อสังเกตว่ากระบวนการสร้างภาพถ่ายของช่างภาพ หรือของสื่อมวลชนในรูปแบบของหนังสือพิมพ์ ใช้กระบวนการทัศน และมิตินอกจากอะไร รวมไปถึงมายาคติ และทัศนคติ ความเชื่อ ภายใต้กรอบของวาทกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ชุดความคิดที่จะประกอบสร้างเพื่อให้ผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ได้รับรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับภาพถ่ายทางด้านเพศแฝงอยู่ในรูปสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นอำนาจของช่างภาพ โดยเลือกที่จะถ่ายภาพอะไร และเลือกที่จะลงรูปอะไรในหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นการสร้างมายาคติในเรื่องเพศต่อการรับรู้ของผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ เพื่อค่อยๆ สะกดจิต ไปทีละนิด ทีละวัน ไปจนถึงสัปดาห์ จนทำให้เกิดความคุ้นชินกับสิ่งที่เห็น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด ทัศนคติ ความเชื่อ ของช่างภาพที่จะถ่ายภาพอย่างไรลงมาในหนังสือพิมพ์ จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ยกเว้นว่าเราจะไม่ซื้อ ไม่รับข่าวสารหรือภาพนั้นๆ

โดยปกติการใช้ชีวิตประจำวันเราสามารถพบเห็นหนังสือพิมพ์ต่างๆ ได้ตามสถานที่ต่างๆ ทั่วไป เช่น ร้านหนังสือ ร้านค้าหรือร้านสะดวกซื้อ บ้านเรือนต่างๆ สถานที่ราชการ และร้านอาหาร เพราะจากการเป็นที่นิยมของคนอ่านทั้งทางด้านภาษา และภาพ โดยสิ่งที่ปะทะสายตาของเราเป็นอันดับแรกๆ ก็คือ หน้าแรกของหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีภาษาภาพ และภาษาเขียนที่น่าสนใจ

¹ กลุ่มนี้ได้ชื่อว่า “กลุ่มจิตวิทยาส่วนร่วม” คำว่า “Gestalt” หมายถึง ส่วนรวมทั้งหมดหรือโครงสร้างทั้งหมด (totality หรือ configuration) กลุ่มเกสตัลท์นิยมเกิดสมัยเดียวกับกลุ่มพฤติกรรมนิยม กลุ่มเกสตัลท์นิยมเกิดในเยอรมัน กลุ่มพฤติกรรมนิยม เกิดในอเมริกา กลุ่มนี้ได้ใช้อีกชื่อหนึ่งว่า “ปัญญานิยม”(cognitivism) ผู้นำกลุ่มที่สำคัญ คือ เวอร์ธไฮเมอร์ (Max Wertheimer, 1880 – 1943) และ โคลเลอร์ (Wolfgang Kohler, 1886 – 1941)

ประกอบกับข่าวที่มีบริบททางวัฒนธรรม สังคม และการเมืองที่ผู้คนที่ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นทุนเดิมอยู่แล้วในช่วงเวลานั้นๆ จึงเป็นตัวกระตุ้นการมองและการรับรู้ของเรา

ภาพข่าวที่สร้างสรรค์ออกมาของช่างภาพในหนังสือพิมพ์ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภาพตัวแทนระหว่างผู้สร้างภาพข่าว และผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ ที่ไม่แยกขาดจากกัน สะท้อนให้เห็นการใช้ชุดความรู้ และวาทกรรมทางเพศแบบใดในการมองเห็นเพื่อที่จะตีความหมายต่อภาพๆหนึ่ง

งานวิจัยที่ผ่านมา ที่เกี่ยวข้องกับสื่อหนังสือพิมพ์ และเรื่องเพศ มักจะเป็นการวิเคราะห์อิทธิพลของสื่อ แต่เพียงเท่านั้น ซึ่งเป็นรูปแบบการศึกษาที่ขาดการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับบริบทในมิติทางวัฒนธรรมอันอาจเป็นสาเหตุของการสร้างมายาคติหรือทัศนคติในเรื่องเพศที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตในองค์กรวม ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมายังมุ่งประเด็นปัญหาไปที่ตัวสื่อหรือผู้รับสื่อแต่เพียงอย่างเดียว ไม่มีการศึกษาถึงการบวนการสร้างภาพของช่างภาพต่อผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ ในกระบวนการทัศนปฏิบัติสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการตีความหมายเรื่องเพศภายใต้บริบทเฉพาะ และต้องศึกษาทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ไปพร้อมกัน

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงต้องการวิเคราะห์กระบวนการทัศน มายาคติ การรับรู้ และทัศนคติของช่างภาพที่สะท้อนสัญลักษณ์ทางเพศที่นำไปสู่การสร้างมายาคติทางเพศ และครอบงำผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์

1.2 วัตถุประสงค์

- 1 เพื่ออธิบายความหมายการใช้มายาคติ (วัฒนธรรม) ของสื่อหนังสือพิมพ์
- 2 เพื่อวิเคราะห์ภาพถ่ายในบริบทรูปสัญลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างจากมายาคติของหนังสือพิมพ์
- 3 เพื่อวิเคราะห์ภาพถ่ายในแง่มุมของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศ
- 4 เพื่อสังเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศและมายาคติ(วัฒนธรรม)ของสื่อหนังสือพิมพ์

1.3 ปัญหาการนำวิจัย

1. เพื่อศึกษาว่าภาพที่ถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่งสะท้อนลักษณะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศใช่หรือไม่
2. เพื่อศึกษาความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศที่ถูกถ่ายทอดลงในหนังสือพิมพ์ข่าวหน้าหนึ่งว่ามีลักษณะอย่างไร

3. เพื่อศึกษาว่าภาพข่าวหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่ง หมวดยุทธการเมืองสะท้อนเกี่ยวกับความมีอคติทางเพศหรือไม่

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษาผ่านภาพถ่ายหนังสือพิมพ์ เฉพาะหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ไทยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาภาพถ่ายที่ถูกคัดเลือกมาลงในหมวดยุทธการเมืองที่มีบริบทเรื่องเพศ ประกอบด้วย ความรุนแรงทางสัญลักษณ์ทางเพศ โดยประยุกต์การศึกษาไปที่ การตีความของผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ และการสร้างสรรค์ภาพของช่างภาพ และแนวคิดการเลือกภาพของบรรณาธิการภาพหนังสือพิมพ์

1.4.2 ขอบเขตประชากร

ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประกอบด้วย

- ช่างภาพหนังสือพิมพ์ จำนวน 2 คน
- บรรณาธิการข่าว จำนวน 2 คน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้เข้าใจถึงภาพที่สะท้อนลักษณะความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศที่ถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่งของเพศชาย และเพศหญิง
2. เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศที่ถูกถ่ายทอดลงในหนังสือพิมพ์ข่าวหน้าหนึ่งของแต่ละเพศ
3. เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงอคติทางเพศเกี่ยวกับการมองของช่างภาพแทนที่เป็นความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ทางเพศของนักสื่อสารมวลชนที่แฝงตัวอยู่ในชีวิตประจำวันผ่านภาพถ่ายของสื่อหนังสือพิมพ์

1.6 นิยามศัพท์

เพศ (Sex) สามารถแบ่งออกมาได้ 3 มิติ คือ

Sex ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า เพศสรีระ เพื่อแยกแยะกับเพศสภาพ และเพศวิถี เพศ

สตรีจะเป็นการกำหนดขึ้น โดยธรรมชาติ และข้อกำหนดทางสภาวะทางชีววิทยา (Biological Sex) คือ เพศหญิง-เพศชาย และรวมไปถึงเพศที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบเพศตามชีววิทยาแต่กำเนิดด้วย เช่น พวกที่มีการแปลงเพศ

Gender ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า เพศสภาพ หมายถึง เพศที่กำหนดโดยเงื่อนไขทาง สังคมหรือวัฒนธรรม โดยไม่ได้กำหนดโดยระบบสรีระและชีววิทยา ดังนั้นเพศที่ถูกกำหนดโดย สังคมนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาวะการณ์ และเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาททาง เพศต่อความเป็นหญิงและชายในแง่มุมต่างๆ เป็นตัวกำหนดความเชื่อ (Belief) ทศนคติ (Attitude) มายาคติ (Myth) รวมทั้งประเพณีปฏิบัติต่างๆ ที่ถูกทำให้กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ในความเป็นชาย และหญิง²

Sexuality ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า เพศวิถี หมายถึง ระบบความคิดความเชื่อเรื่องเพศ เป็นกระบวนการทางสังคม และวัฒนธรรมที่กำหนด จัดการ กำกับควบคุม ไปจนถึงการแสดงออก เกี่ยวกับรสนิยมทางเพศ ความปรารถนา ความพึงพอใจในเรื่องเพศ การแสดงท่าทีที่เกี่ยวกับเรื่อง เพศ การแต่งกาย เป้าหมายในความสนใจทางเพศ และการสร้างจินตนาการที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ ไป จนถึงการออกกฏเกณฑ์ ระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ที่มาควบคุมหรือกำกับดูแลเรื่องเพศของคนใน สังคม ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง เพศวิถี หรือ Sexuality ก็คือ วิถีทางเพศของคนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคม ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว สังคมจะมีการสร้างบรรทัดฐานชุดหนึ่งที่ยอมรับหรือให้ความชอบธรรมกับเพศวิถีที่กำหนดขึ้นเท่านั้น³

กระบวนทัศน์ (Paradigm) ก็คือ กระบวนคติวิเคราะห์ กรอบแนวความคิด วิธีคิด วิธีปฏิบัติ ตัวแบบ รูปแบบ แนวการดำเนินชีวิต มาทบทวนใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับยุค และ สถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

อัตลักษณ์ทางเพศสภาพ (Identity of Gender) การนิยามตนเองบนพื้นฐานของการยอมรับ การจัดการ การปฏิเสธ หรือการสร้างนิยามใหม่เกี่ยวกับความคาดหวังในเรื่องบทบาททางเพศให้กับตนเอง อีกทั้งยังหมายรวมถึงความพึงพอใจทางเพศ อารมณ์ความปรารถนา และ ปฏิบัติการทางเพศด้วย อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางเพศสภาพอาจเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจทางเพศก็ได้

วาทกรรม (Discourse) คือ การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ

² ภัสสร ลิมานนท์, 2544, เพศ สถานภาพสตรีกับการพัฒนา, (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

³ ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล, 2552, วาทกรรมเรื่องเพศในหนังสือพิมพ์.

ความรู้ และความจริง ต่อการประกอบสร้าง หรือผลิตของความหมาย เพื่อให้มีอำนาจในการ กำหนดความจริง ภายใต้ภาพแทนทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในสังคม อำนาจเป็นแรงผลักดันอันดับแรก ที่นำไปสู่การสรรสร้างความจริง โดยที่ความจริงเป็นตัวแทนของความรู้ที่ถูกกำกับด้วยอำนาจ ทั้งนี้ ความรู้นั้นมักจะไม่ได้ถูกตรวจสอบหรือตั้งคำถามกับที่มาที่ไปของมัน เพราะ ทุกคนเชื่อว่าความรู้ที่มี อยู่ในปัจจุบันเป็นความจริงโดยไม่คิดที่จะตั้งคำถามกับความรู้ที่มีอยู่ของชุดความรู้นั้นๆ อำนาจจึง เป็นตัวช่วยกระจายความจริงออกไป และอำนาจยังรักษาให้ความจริงนั้นยังอยู่ในสังคม

การวิเคราะห์เชิงวาทกรรม (Discourse Analysis) คือ เข้าไปศึกษากระบวนการ ครอบงำความคิด และเรื่องของกลยุทธ์ และความพยายามในการ “ช่วงชิงความหมาย” ว่าใครจะมี กลวิธีอย่างไรในการช่วงชิงการกำหนดนิยามให้เรื่องต่างๆ และทำอย่างไรให้นิยามนั้นเป็นที่ยอมรับ ของคนอื่น⁴

ภาพตัวแทน (Representation) ความหมายของภาพแทนนั้นไม่ตายตัว และไม่มี ความหมายที่แท้จริงของภาพแทน สิ่งต่างๆบนโลกล้วนไม่มีความหมายในตัวเอง อีกทั้ง ความ เหมือน และความต่างของความหมายในแต่ละวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับว่าใช้ชุดรหัส หรือ สัญลักษณ์ ที่ ตรงกันหรือไม่

⁴ ทศนัย เศรษฐเสรี, 2551, การประยุกต์ใช้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยในผลงานศิลปกรรมไทยร่วม สมัย : ไทยร่วมสมัย...อย่างไร? รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สาขาสื่อศิลปะ และการออกแบบสื่อ บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.